

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ У БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У числі ключових проблем перехідних економік, які мають складний та суперечливий характер з точки впливу на економічні процеси, як правило, виділяють доларизацію. Під терміном доларизація мається на увазі заміщення національної валюти іноземною (не обов'язково долларом США), яка використовується у якості засобу обігу та заощаджень, а також міри вартості [1]. Як свідчить світовий досвід, спектр негативних наслідків доларизації є досить широким: від зміни попиту на гроші та ускладнення реалізації грошово-кредитної політики до витіснення національних грошей і втрати економічного суверенітету.

Вже не перший рік вітчизняна економіка продовжує “зеленіти” за рахунок роботи банків на зовнішніх ринках і підвищення попиту населення на валюту на готівковому ринку. Куплену валюту, населення та імпортери, вкладають у банки, які здійснюють кредитні операції в іноземній валюті, що призводить до збільшення доларизації економіки. Як результат, ступінь впливу НБУ на монетарну ситуацію в країні знижується, з'являються нові виклики, ризики і загрози. Доларизація економіки України є основною причиною дисбалансу банківської системи і бізнесу [2]. Зміна валютного курсу збільшує потенційний ризик для учасників ринку. Доларизація є гальмом для проведення ефективної монетарної політики, адже інструменти НБУ зорієнтовані на грошовий ринок у національній валюті. У 1990-х рр. у перехідних економіках були зняті заборони на володіння іноземною валютою та одночасно були прийняті нові грошові одиниці, що у більшості країн супроводжувалося достатньо тривалим періодом макроекономічної нестабільності. Одним з наслідків цих обставин стала часткова доларизація економік країн регіону. Зокрема, домогосподарства використовують доллар США та євро, як у якості заощаджень, так і для сплати деяких товарів та послуг [3].

Цей процес тісно пов'язаний з макроекономічною рівновагою та відкритістю національної економіки.

По-перше, багатовалютність постає як слідство зниження купівельної сили національної грошової одиниці, так і результатом проникання до національної економіки іноземних грошових знаків, зокрема доларів США та євро. Не можна не зазначити, що багатовалютність може значно посилити падіння курсу національної валюти.

По-друге, рушійною силою доларизації як переважної форми багатовалютності є існування фундаментального світового ринку доларів, де

виявляється ефект грошового мультиплікатору, а також наявність налагодженої системи перетворення безготівкових доларових коштів у готівку [4].

По-третє, умовою багатовалютності і, зокрема, доларизації, є лібералізація валютних операцій.

По-четверте, процес переходу до багатовалютності розвивається під натиском як внутрішніх (макроекономічна нестабільність, інфляційні тенденції), так і зовнішніх (фінансова глобалізація, формування світового ринку доларів США) факторів [5].

Слід відрізнити два різновиду доларизації: нелегальний та легальний [6]. Очевидно, що при офіційній забороні на проведення операцій фізичних осіб із іноземною валютою темп розвитку процесу доларизації буде набагато нижчим, ніж за умов дозволу відкривати рахунки в доларах в національних банках.

Поштовхом до розвитку багатовалютності постає від'ємна величина відсоткової ставки за депозитами у національній валюті. За таких умов суб'єкти господарювання та населення зобов'язані вкладати свої грошові активи у валюти з відносно стійкою купівельною спроможністю.

Труднощі з точним визначенням рівня доларизації фінансових операцій в країні пов'язані з відсутністю окремого показника доларизації, тобто ця інформація не враховується країнами світу ні у межах грошової статистики, ні в платіжному балансі. Тому для хоча б приблизної оцінки рівня доларизації застосовують такі показники:

- абсолютний розмір депозитів домогосподарств та підприємств у іноземній валюті;
- частка валютних депозитів в загальному обсязі грошової маси (частіше за все в розрахунках використовується грошовий агрегат M2);
- частка валютних депозитів в загальному обсязі депозитів;
- абсолютний розмір кредитів, наданих домогосподарствам та підприємствам у іноземній валюті;
- частка валютних кредитів в загальному обсязі кредитів;
- ввезення готівкової іноземної валюти населенням та надходження валюти до комерційних банків;
- витрати населення на купівлю іноземної валюти [7].

Найбільш інформативними індикаторами доларизації можна вважати дані щодо використання іноземної валюти у депозитних та кредитних операціях, тому фінансову доларизацію часто називають доларизацією депозитів або доларизацією кредитів.

Найпоширенішим методом оцінки рівня доларизації є розрахунок індексу, який дорівнює відношенню депозитів у іноземній валюті до грошової маси M2. Значення цього індексу в Україні говорить про існування помірної доларизації національної економіки (Рис. 1.) [8].

Вивчення процесів доларизації потребує аналізу також супутніх їй ефектів, що впливають на грошово-кредитну політику в країні. До них відносять: ефект храповика (ефект гістерезиса), ефект «зовнішнього оточення», ефект впливу доларизації на структуру процентних ставок та ряд інших.

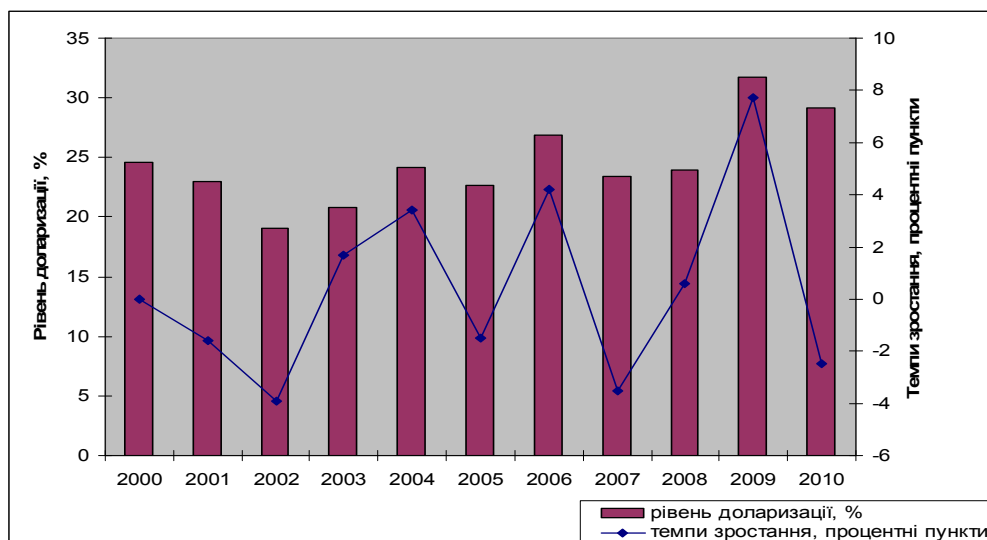

Рис.1. Динаміка рівня доларизації української економіки в 2000-2010 рр. (Рівень доларизації розраховано як відношення депозитів в іноземній валюті до грошової маси M2).

Ефект храровика. Не дивлячись на те, що першочерговий розвиток доларизації, як правило, пов'язаний з різкими зворушеннями на фінансових ринках, рівень доларизації може залишатися високим і тоді, коли внутрішні фінансові умови стають стабільними. Так чи інакше, але почавши розміщувати кошти в іноземній валюті, вкладники продовжують робити це і за відсутності таких зворушень.

Ефект «зовнішнього оточення». Такий ефект при використанні валют пов'язаний із вигодами одного економічного агента від володіння конкретною валютою і с бажанням інших агентів «тримати» цю валюту.

Сеньйораж. Країна, що використовує іноземну валюту у якості законного засобу платежу, втрачає у доходах від сеньйоражу. По-перше, уряду необхідно викуповувати національну валюту, що знаходиться в обігу, шляхом використання валютних резервів країни. По-друге, уряд втрачає таке важливе джерело фінансування, як доходи від сеньйоражу при додатковій емісії готівкових грошей – доходи, що можуть бути значними.

Основними позитивними результатами доларизації можна вважати: зниження ризикових премій, стабілізацію банківської системи, збільшення іноземних інвестицій в економіку країни, більш близька взаємодія з країною-емітентом іноземної валюти.

Значним недоліком постає певна втрата незалежності, що виявляється у появі обмежень щодо проведення самостійної грошово-кредитної політики. Ще однією із головних проблем багатовалютності є вплив даного процесу на реальний сектор економіки. На перший погляд, цей вплив має бути позитивним. Подолання інфляції та зниження (при повній доларизації-ліквідація) ризиків курсових втрат повинні забезпечувати умови для стабільної підприємницької діяльності. Окрім цього, багатовалютність припускає стійкість фінансових ринків та, відповідно, процентних ставок. Доступність кредитних ресурсів також повинна сприяти активності підприємців. Але ж на практиці вплив доларизації на реальний сектор економіки є суперечливим та уявлення

про позитивні наслідки доларизації не підтверджуються. Тому доларизацію не можна розглядати як панацею від можливих криз в економіці. Більш того, доларизація, особливо повна, загострює проблему ліквідності в економіці суверенних держав. Отже, темпи росту доларизованої економіки обмежуються можливостями експорту. Фактично блокованим виявляється основний фактор економічного розвитку - збільшення внутрішніх споживання та ринку. Вочевидь, отримання міжнародних позик не стає засобом вирішення проблем ліквідності. У цьому випадку постає проблема виплати процентів в іноземній валюті та, відповідно, виникає додатковий фактор її відтоку з національної економіки [9].

Перед макроекономічною політикою повинні стояти дві задачі: по-перше, витискання іноземної валюти із заощаджень, що зберігаються поза банківською системою, та з нелегальних розрахунків господарчих суб'єктів і населення; по-друге, поступове зниження частки депозитів в іноземній валюті в банківській системі України.

Аналіз дозволяє зробити ряд висновків теоретичного та практичного характеру:

- фінансування бюджетного дефіциту за умов доларизації при інших рівних умовах стає все більш інфляційним, бо іноземна валюта витісняє національну, та покриття дефіциту потребує збільшення грошової бази;
- зростає ймовірність банківської кризи у зв'язку із ймовірністю погіршення платоспроможності клієнтів, що отримували кредити у валюті, але генерували свої доходи на внутрішньому ринку;
- за умов перехідної економіки доларизація приймає «інерційний» характер, що пояснюється «ефектом храповика»;
- вибір напрямку розвитку грошово-кредитної політики повинен здійснюватись з урахуванням особливостей перехідної економіки в окремих країнах та стадії її розвитку.

За умов доларизації економіки найліпший вибір – політика таргетування обмінного курсу, що дозволяє скоротити обсяги інфляції.

Література:

1. Экономический словарь. Долларизация. - Режим доступа: <http://abc.informbureau.com/html/aieeadecaooess.html>
2. Дмитро Сологуб (2010) «Висока інфляція в Україні: абсолютне зло чи об'єктивна реальність?» - Режим доступа: <http://www.dt.ua/articles/61685>
3. Шляхи вирішення проблеми доларизації української економіки в умовах розширення присутності іноземних банків (2011). - Режим доступа: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/01.htm>
4. Константин Голоскоков (2010) "Долларизация" экономики - как лечить? - Режим доступа: <http://www.kreml.org/opinions/111792786>
5. Юрий Панченко (2011) «Доллар берут на руки» - Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/doc.html>
6. "Долларизация" экономики (2009) - Режим доступа:

<http://truevaluator.blogspot.com/2009/04/blog-post.html>

7. Семюельсон П.А., Нордгауз В.Д. Мікроекономіка: Підручник; пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 676 с.

8. Офіційний сайт Національного банку України - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

9. Сандоян Едвард (2010) «Воздействие долларизации на макроэкономическое равновесие в переходных и развивающихся экономиках» - Режим доступу: http://www.rau.am/downloads/Sandoyan/new_st/45.pdf